

GENERAȚIA DE INTELLECTUALI DE LA 1848: ROMÂNII DIN TRANSILVANIA ȘI SLOVACI Câteva probleme

Revoluția Franceză de la 1789 a impus pe scena istorică un nou mit: cel al Revoluției ca ruptură istorică; nu era vorba de reorganizarea Vechiului Regim ci de crearea unui nou pe baza unor principii ca Libertate, Egalitate, Fraternitate și a unor legi care invocau mai ales rațiunea. Un sistem social învechit, necesitatea scindării unor echilibre tradiționale dezavantajoase pentru marea masă vor determina o explozie revoluționară la nivel popular de care se vor folosi cei care doresc să manipuleze instrumentele puterii din acel moment. Intelectualii, în general, au fost cei mai expuși ideologiei revoluționare: au adoptat-o ca sistem de gândire abstract și filozofic și s-au folosit de ea pentru a obține unele schimbări sociale, politice, culturale etc. Trebuie subliniat faptul că pe termen scurt Revoluțiile fie sunt înăbușite de puterea centrală împotriva căreia s-au ridicat, fie sensurile lor sunt deturnate, dar pe termen lung, ele sunt "victorioase": schimbarea bruscă nu era posibilă dar una graduală era necesară.

Fără îndoială și Revoluția de la 1848 a început în Franța ca o luptă pentru aceleași principii: Libertate, Egalitate, Fraternitate. Dar libertatea în Franța era cu totul alta decât cea din Europa Centrală și de Est. Dacă în Franța era vorba de libertatea individuală, a cetățeanului francez supus despotismului unui împărat francez, în Europa Centrală și de Est era vorba de o libertate colectivă, a poporului/națiune aflat sub dominație străină. Intelectualii momentului vor înțelege foarte bine acest lucru; de aceea ei vor cere în primul rând independența națională ca măsură primordială urmată de alte solicitări politice, sociale, culturale sau economice.

Situația politică a Transilvaniei și Slovaciei în prima jumătate a secolului al XIX-lea era asemănătoare. După datele furnizate de statisticianul Feynes în 1840 slovacii reprezentau 13,1% din totalul populației de pe teritoriul Ungariei față de 37,3% unguri, 17,1% români, 10% germani, 10,2% croați, 6,4% sârbi, 3,4% ruteni, 1,9% evrei și altele.¹ Slovacii ca și românii făceau parte din rândul națiunilor "neistorice", fără nici un drept de stat. Mica nobilime slovacă și-a pierdut caracterul național și a fost asimilată de cea maghiară, la fel cum se întâmplase și în Transilvania.

După 1830 o nouă generație de intelectuali va susține renașterea națională slovacă bazată pe o limbă slovacă pe care Ludovít Štúr o va sistematiza pornind de la un dialect din partea centrală a țării. Pentru organizarea mișcării intelectuale se vor forma numeroase societăți și cercuri secrete. În Slovacia: *Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej*, *Eruditas societas kishontensis*, *Societas litteraria slavica montana*, cea mai importantă fiind asociația literară și editorială *Tatrin* (1844). În Transilvania asemenea societăți apar la Cluj, Rușca în Banat, la Sâmbăta Mare și Vârșeț, la Blaj (Societatea de lectură a teologilor români din Blaj), Oradea (Societatea literară a studenților români)². *Gazeta de Transilvania* cu suplimentul literar *Foaie pentru minte, inimă și literatură* avea drept corespondent în Slovacia *Slovenské národné noviny* (*Ziarul național slovac*) și *Orol tatranský* (*Vulturul din Tatra*). Toate acestea vor conlucra pentru rezolvarea problemelor fundamentale cu care se confruntau cele două națiuni.

1. Formarea inteligenței românești și slovace.

În general, atât în Transilvania cât și în Slovacia, formarea istorică a inteligenței în secolul al XIX-lea a însemnat formarea unei clase politice moderne și a unei noi elite socio-profesionale.

În mare majoritate, la începutul secolului al XIX-lea putem vorbi de o primă generație a inteligenței, care nu venea din familii de intelectuali ci în mare măsură din pătri mai populare: sunt fii de preoți sau chiar de țărani, de negustori și meșteșugari și mai rar provin din familii aristocratice. Pavol Jozef Šafárik provenea dintr-o familie de țărani care pe linie maternă era coborâtore din mica nobilime, țărani - nu numai liberi dar și iobagi - erau și părinții lui Cipariu, A. Mureșanu, Aron Pumnul, Avram Iancu. Bohuslav Tablic era fiu al unui dascăl de la țară iar în Transilvania, George

¹ *Ideologia generației de la 1848 din Transilvania*, București, Editura Politică, 1968, p. 36.

² Studenții români de la Pesta vor înființa Societatea pentru mișcarea literaturii românești iar cei din Viena, Societatea de lectură a teologilor români.

Barițiu era fiu de preot în timp ce Buteanu și Aloisiu Vlad proveneau din sânul nobilimii ca și Juraj Palkovič în Slovacia.

Pentru pregătirea acestei inteligenții exista un sistem de învățământ cu multe carențe: în primul rând lipsa generală a școlilor de la cele elementare până la cele superioare, apoi o programă dominată de influența clerului și, în sfârșit, o problemă generală era faptul că majoritatea cursurilor se țineau în altă limbă decât cea maternă (latină, maghiară, germană).

În spațiul transilvan, centrul cultural al românilor devine Blajul unde în 1754 se deschide o școală, apoi un seminar urmat de un altul în 1760 organizat de episcopul Petru Pavel Aron. Școlile de la Blaj reprezintă cel mai important nucleu al inteligenței eclesiastice greco-catolice susținut la Oradea de înființarea unui seminar în 1792 prin eforturile episcopului Ignatie Darabant³. Dacă pentru greco-catolici situația era cât de cât mulțumitoare pentru ortodocși o structură educațională era ca și inexistentă. În ciuda preocupărilor Curții Austriece pentru remedierea acestor probleme, rezistența cercurilor din jurul mitropolitului de Carloviț și lipsa fondurilor au reprezentat obstacole importante în luarea unor măsuri de ridicare culturală a clerului ortodox. După numeroase demersuri în 1822 se înființează Institutele teologice de la Arad și Vârșeț. La Arad limba de predare era româna iar la Vârșeț exista o secție română și una sârbească, durata cursurilor fiind la început de doi ani și apoi fiind mărită la trei ani⁴. Situația în Transilvania istorică era mult mai grea. Abia în 1786 Dimitrie Eustatievici deschide niște cursuri la Sibiu care după ce sunt interzise sunt reluate în 1804 sub conducerea lui Radu Tempea. Din 1811 cursurile de pregătire ale preoților de la Sibiu sunt coordonate de Gheorghe Lazăr iar din 1816 de Moise Fulea și Ioan Moga, ambii absolvenți ai institutelor de învățământ vieneze⁵. Totuși aceste cursuri de 6 și uneori chiar de numai 3 luni nu puteau fi suficiente, gradul slab de educație al clerului ortodox fiind în general deplâns de cercurile românești. În favoarea unui învățământ ortodox românesc se vor organiza campanii ca cele din preajma Congresului național din 1837 care vor fi susținute de presa din Transilvania și mai ales de foile lui Barițiu. Abia odată cu activitatea lui Andrei Șaguna la Sibiu se va ajunge la crearea unor instituții de învățământ corespunzătoare pentru clerul ortodox.

Pentru instruirea dascălilor necesari se vor organiza într-o primă fază cursuri de pregătire ca cele de la Sibiu din 1786 prin eforturile lui Dimitrie Eustatievici⁶. La Arad se înființează prima școală pedagogică română în 1812⁷ care devine un important centru de formare al românilor și la care vor activa nume ca Dimitrie Țichindeal, Constantin Diaconovici-Loga, Alexandru Gavra. Alte Preparandii se mai deschid la Caransebeș (mutat mai târziu la Biserica Albă) și Năsăud⁸. Gazeta de Transilvania prezintă examenul de la o școală normală din Cerneț: elevii au fost ascultați din citire, scriere, catehism, gramatică, geografie, aritmetică iar învățătorii și din muzică⁹.

Pe lângă instituțiile de învățământ specializate de care am vorbit până acum școlile gimnaziale de la Blaj sunt ridicate în 1831 la rangul de liceu și se adaugă un curs de filosofie de doi ani. Aici vor studia Timotei Cipariu, Simion Bărnuțiu, Ioan Rusu, George Barițiu, Aron Pumnul, Alexandru Papiu Ilarian. Mulți români pot fi găsiți și în școlile ne-românești din Transilvania, deși în general după numeroasele plângeri din epocă accesul la aceste școli nu era tocmai ușor. La Gimnaziul Piarist din Cluj au studiat, de exemplu August Treboniu Laurian, Iosif Many, George Bariț iar la Colegiul Reformat de la Aiud, Timotei Cipariu.

Situația din Slovacia era asemănătoare: în școli limba slovacă se folosea foarte rar fiind înlocuită cu latina, germana, maghiara sau chiar ceha iar liniile de demarcație erau între catolici și reformați. La Trnava, Nicolaus Olahus organizase în secolul al XVI-lea un seminar teologic care în 1566; sub îndrumarea arhiepiscopului de Strigoniu devine prima universitate din Ungaria. Conduasă de iezuiți, universitatea a fost în primă fază un important centru al Contrareformei dar a pregătit numeroși cărturari slovaci devenind un adevărat centru al mișcării culturale. În 1770 Universitatea este mutată la Budapesta dar centrul educațional și cultural de la Trnava se menține ca unul al inteligenței catolice

³ Ladislau Gyemant, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790-1848*, București, Editura Științifică, 1968, p. 76.

⁴ Ladislau Gyemant, *op.cit.*, p. 80.

⁵ *Ibidem*, p. 81.

⁶ Ladislau Gyemant, *op.cit.*, p. 80.

⁷ *Ideologia generației de la 1848 din Transilvania*, București, Editura Politică, 1968, p. 25.

⁸ Ladislau Gyemant, *op.cit.*, p. 90.

⁹ *Gazeta de Transilvania*, nr. din 4 august 1840.

mai ales că în 1784 Iosif al II-lea înființează aici un Seminar teologic care va propaga ideile iluministe. La Trnava exista de asemenea din 1769 o facultate de medicină¹⁰.

Centrele de învățământ reformatate sunt în general în răsăritul Slovaciei la Košice, unde funcționa o academie teologică și la Prešov unde se afla un liceu evanghelic¹¹. La Bratislava iezuiții înființează un liceu catolic în 1624 la care vor studia mulți dintre intelectualii catolici ai generației de la 1848. Tot la Bratislava se afla și un liceu evanghelic înființat în 1626 care era renumit în întreg imperiul și pe lângă care funcționa și o facultate teologică de doi ani frecventată de slovaci, nemți, unguri, cehi, sârbi și așa cum arată Ladislau Gyemant care o citează pe Cornelia Bodea chiar și români (Moise Nicoară, de exemplu). Se pare că români au frecventat și Academia de drept de la Bratislava. În noiembrie 1801 se făcea public apelul grupului de inițiere pentru fondarea unui institut de limbă și literatură ceho-slovacă pe lângă acest liceu evanghelic de la Bratislava. La doi ani după acest apel public se înființa Catedra de limbă și literatură ceho-slovacă la care timp de decenii a fost titular scriitorul și editorul Juraj Palkovič, care va deveni unul dintre conducătorii mișcării intelectuale slovacă¹².

Alte școli elementare și gimnaziale existau la Kežmarok, Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Kremnica, Ružomberok, Levoča. La toate aceste școli existau catedre de limbă și literatură ceho-slovacă pe lângă care se vor forma asociații cu caracter "educativ, cercuri de autoinstruire care se întruneau cu o anumită regularitate și unde elevii comentau diverse lucrări poetice și filosofice sau citeau propriile lor opere"¹³. Aceste asociații care sunt similare și la germani sau maghiari și vor urma modelele faimoaselor corporații studențești germane sau ale societăților academice franceze vor apărea și în Transilvania, urmărind o educație națională care de altfel a neliniștit autoritățile. În aprilie 1837 guvernul a interzis mișcarea elevilor de la Bratislava obligând-o să se limiteze la discutarea problemelor de limbă în cadrul liceelor¹⁴. Deoarece un sector important al economiei slovacă era reprezentat de minerit în 1763 se deschide la Banská Štiavnica o academie minieră unde vor preda profesori renumiți ca M.T. Jacquin, M. Poda, A.G. Scopoli. Aici se înființează chiar și o "Société des artes d'exploitation des mines", iar academia va fi organizată după modelul politehnicii de la Paris¹⁵.

Multe dintre personalitățile generației de la 1848 și-au definitivat studiile în străinătate, în Austria, Germania, Elveția, Franța, Belgia și în mai mică măsură în Italia și Anglia. "[...] în primul sfert al secolului al XIX-lea, Universitățile austriece, dar mai ales cele germane și franceze au cunoscut apariția unui adevărat val (care creștea în fiecare an) de tineri din Estul și Sud-Estul Europei, care a crescut și s-a menținut până la cel de al doilea război mondial, indiferent de schimbările geopolitice, ideologice sau culturale care au apărut în întreaga Europă"¹⁶. Conform studiilor Elenei Siupur în perioada 1800-1880, în 6 Universități germane au studiat 2270 de tineri din Europa de Est din care mai mult de 1250 veneau din România. De altfel, încă din 1737 prin strădaniile lui Inochentie Micu se obținuse dreptul trimerii la studii în cadrul învățământului superior al tinerilor din Transilvania la Viena și Roma. În 1775 ia ființă la Viena Colegiul Sancta Barbara destinat mai ales uniților, care mai beneficiază de burse la: Pesta, Trnava, Ujgorod, Satu Mare¹⁷.

Intelighenția reformată din Slovacia va prefera spațiul universitar protestant, este vorba de instituțiile de învățământ superior de la Jena, Halle, Praga în timp ce catolicii în general vor merge la Viena. O trăsătură comună a celor două mișcări intelectuale va fi preponderența clerului în ansamblul intelighenției. Conform Elenei Siupur majoritatea studenților la teologie din Europa Centrală provin în proporție de 85,90% din Transilvania, Bucovina și Banat. Ei se vor întoarce în locurile natale ca preoți dar și ca profesori și învățători, autori de manuale, scriitori, jurnaliști, formând elita religioasă dar și educațională implicată în același timp în diferite domenii ca: filologie, istorie, etnografie, folclor. Până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea nu a existat nici o facultate de teologie în spațiul ortodox și chiar și seminariile vor fi puține astfel încât decalajul clerului ortodox față de cel greco-catolic și protestant era foarte mare.

¹⁰ Ján Tibenský, *Dejiny Slovenska Slovom i Obrazom (Istoria Slovaciei prin cuvânt și imagine)*, Bratislava, 1973, p.213.

¹¹ *Ibidem*, p. 186.

¹² Corneliu Barborică, *Istoria literaturii slovacă*, București, Universal Dalsi, 1999, p. 132.

¹³ *Ibidem*, p. 131.

¹⁴ Ludovít Štúr, *Hlas v rodákom (Cuvinte către compatrioți)*, Bratislava, Tatran, 1971.

¹⁵ Ján Tibenský, *op. cit.*, p. 212.

¹⁶ Elena Siupur, *Les intellectuels roumains du XIXe siècle et la réorganisation de la classe politique et du système institutionnel*, în *Revue roumaine d'histoire*, t. XXXIV, 1995, nr. 1-2, p. 56.

¹⁷ Ladislau Gyemant, *op.cit.*, p. 90.

În Slovacia, numărul covârșitor al celor care vor rămâne simpli parohi este impresionant atât în perioada de dinainte de Revoluție (Bohuslav Tablic, Juraj Fándly) cât și în generația care va face Revoluția (Andrej Sládkovič, Milan Miloslav Hodža). Un alt procent deosebit de mare de intelectuali este format din dascăli și profesori la licee din Slovacia și din străinătate, din spațiul slav: l-am menționat pe Juráj Palkovič la liceul evanghelic de la Bratislava, Pavel Jozef Šafárik predă din 1819 la gimnaziul sârb din Novi Sad, Ján Kalinčiak a fost profesor de filosofie la Modra și apoi în Polonia la Szczeczyn iar Ján Kollár după ce a fost preot al comunității evanghelice din Budapesta a fost numit profesor de arheologie și istorie slavă la Universitatea din Viena¹⁸. Situația este asemănătoare și în Transilvania: George Barițiu va fi profesor la Brașov, August Treboniu Laurian predă filosofia la București la Colegiul Sf. Sava, Simion Bărnuțiu a fost profesor pe rând la Blaj, Sibiu și Iași. Spre deosebire de Slovacia, cu toate că majoritatea urmașilor studii teologice, intelectualii din Transilvania vor opta pentru viața laică, cu excepția lui Timotei Cipariu care va înainta în ierarhia preotească. Majoritatea se vor ocupa și de jurnalistică fiind în același timp fondatorii unor ziare și reviste care vor forma opinia publică din zonă. O altă profesie care începe să fie solicitată acum este cea de jurist (Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, Janko Král) care "la nivel personal s-a dovedit extrem de eficientă în câștigarea prestigiului social și în avansarea rapidă în fruntea ierarhiei social-politice"¹⁹, fapt mai ușor de urmărit în principate. Nu numai că juriștii reprezentau un extraordinar sprijin "logistic" împotriva maghiarilor dar ei erau chemați să reformeze sistemul instituțional și juridic. Cum până atunci le fusese respins accesul în administrație unii dintre intelectuali au optat pentru integrarea în birocracia provincială (Aviron Telechi a fost cancelist și tezaurar, Alexandru Chendi asesor la comitat și cancelist)²⁰. Pentru spațiul Transilvaniei Ladislau Gyemant arată că 70% din intelectualitate în preajma anului 1848 era formată din cler alte 24 de procente fiind reprezentate de dascăli²¹.

În pofida ponderii restrânse în cadrul ansamblului națiunii a inteligenței aceasta a reușit să formuleze și să promoveze programele revendicative necesare pentru emanciparea națiunii, pentru re-integrarea în spațiul de influență european, pentru rezolvarea problemelor culturale, economice, sociale și politice. Trebuie spus de asemenea că e cam greu să ne folosim de statistici pentru că în ciuda cifrei oferite de Ladislau Gyemant de 5343 de intelectuali pentru spațiul Transilvaniei în preajma Revoluției participarea acestora la evenimentele din 1848 diferă de la caz la caz, mulți dintre ei rămânând simpli funcționari fără nici o dorință de a lumina și elibera poporul fiind lipsiți și de conștiința apartenenței la o clasă socială deosebită. Mișcarea slovacă și română era dominată de moderație: violența era respinsă puternic astfel încât atunci când războiul cu maghiarii se va dovedi inevitabil, unii dintre intelectuali se vor regăsi în tabăra "adversă". Nu e vorba de un antiromânism sau antislovacism ci pur și simplu de convingerea iluministă fermă că poporul trebuie ridicat prin cultură și educație, orice alte metode fiind din start respinse.

2. Ideologia generației de la 1848

Atât în Transilvania cât și în Slovacia gânditorii de la 1848 au fost de multe ori deschizători de drumuri în diferite domenii. Pentru că popoarele lor se luptau cu dificultăți de factură diferită: sociale, culturale, economice, ei au fost nevoiți să caute soluții practice- spre deosebire de colegii lor din Occident care s-au preocupat mereu de probleme dacă nu utopice, atunci în cea mai mare măsură pur teoretice. În orice societate există un grup special care are menirea de a interpreta lumea pentru restul societății iar inteligența română și slovacă va trebui pe lângă acest lucru să suplinească vidul unui câmp cultural și să rezolve problemele urgente economice și politice. După cum remarcă Keith Hitchins dacă intelectualii apuseni resimțeau puternic excluderea lor din viața politică (mai ales în statele germane) și excelau în sentimentul inutilității, cei români, și acest lucru este valabil și pentru slovaci, simțeau că reprezintă o întreagă națiune și se comportau ca atare²².

Majoritatea inteligenței va adopta principala idee a iluminismului: necesitatea luminării poporului și de aceea scrierile lor vor fi mai ales traduceri, adaptări, comentarii, care erau sortite a deveni materiale didactice. Desigur că majoritatea au avut idei originale despre moralitate sau viață, despre libertate și adevăr dar acestea erau menite să rezolve probleme presante fiind un îndemn la acțiune. De altfel de multe ori acești intelectuali au fost acuzați de lipsă de originalitate fără a se lua în

¹⁸ Corneliu Barborică, *op.cit.*, p. 123.

¹⁹ Elena Siupur, *op.cit.* p. 37

²⁰ Silviu Dragomir, *Studii privind istoria revoluției române de la 1848*, Cluj-Napoca, Dacia, 1949, p. 57.

²¹ Ladislau Gyemant, *op.cit.*, p. 360.

²² Keith Hitchins, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania (1700-1868)*, Cluj-Napoca, Dacia, 1987, p. 187.

considerație nevoile presante la care trebuiau ei să răspundă. Titu Maiorescu, încă în 1868 îl va critica pe Simion Bărnuțiu pentru că nu ar fi scris nimic original în afară de dreptul public al românilor²³ cât despre Ludovít Štúr, iată ce spune Hans Kohn: “mediocru ca scriitor și gânditor, dar plin de sentiment și liricism tipic perioadei, un om care ca mulți alții din vremea sa și-a devotat toată viața cauzei poporului său și s-a sacrificat în interesul ei”²⁴.

În general inteligența din Slovacia și Transilvania va fi influențată de spațiul cultural german, de romantismul și liberalismul epocii. Dacă într-o perioadă anterioară filozofia populară a lui Christian Wolf fusese la modă în această zonă acum se trece la lucrări mai moderne. Transilvănenii vor pune accentul pe empirism și raționalism, o filozofie împrumutată de la Kant și Krug Wilhelm Traugott a cărui *Handbuch der Philosophie und der philosophischen Literatur* apărută la Leipzig în 1828 a fost tradusă de Simion Bărnuțiu, Cipariu, Laurian și Pumnul. Față de Școala Ardeleană, mult mai tributară unui anumit teologism se face un pas înainte considerându-se asemeni lui Kant, că existența lui Dumnezeu nu poate fi determinată în mod rațional²⁵. Intelectualii transilvăneni s-au preocupat de colectivitate, de natură în general, simțindu-se responsabili pentru promovarea bunăstării generale. Cei din Slovacia vor merge un pas mai înainte fiind, în general, adepții lui Hegel. De altfel, șederea lui Štúr la Halle a coincis cu epoca de succes a hegelianismului la universitățile germane. Filosofia lui Hegel oferă unele răspunsuri la întrebările cele mai neliniștitoare care-i preocupau la vremea aceea pe cărturari. Iată un fragment din filozofia lui Štúr: “Omenirii îi este sortită o altă viață, anume viața spirituală... În ce constă, dar, viața spirituală? Ea constă în ceea ce creează spiritul, în tot ce își are în el rădăcina și obârșia, rezidă deci în religie, artă, în științe, instituții și conducerea comunităților etc., etc. și pentru că spiritul de la Dumnezeu precede... Viața spirituală este superioară naturii, este mai nobilă și mai demnă de umanitate, cea mai demnă”²⁶.

Romantismul se va manifesta prin schimbarea atitudinii față de marea masă de țărani care era prețuită pentru puritatea și simplitatea ei și pentru a cărei eliberare se milita. În spiritul romantic al vremii lozinca “Libertate, Egalitate, Fraternitate” va fi întâmpinată cu entuziasm ca și necesitatea schimbării sociale. Într-un discurs de la Bratislava de la 8 octombrie 1847 Štúr arată că: “Înainte taxele comunale erau numai pentru popor și nu pentru domni, acum și acest popor merită să fie nu doar iobagul țării ci și locuitor și cetățean. Pentru ca această situație să fie constituțională și liberă, trebuie să auzim și glasul lor în această chestiune a țării, căci în trecut ei au avut puțini reprezentanți în sfaturile publice, sau în scaune, sau în țară”²⁷. Este vorba de un romantism á la Victor Hugo sau Lamennais cu grijă pentru umanitate, compasiune pentru suferințelor săracilor și un accent deosebit pe educație²⁸. În *Cuvântarea scolastică la examenul de vară în școala românească din Brașov cetate* Barițiu pune un accent deosebit pe necesitatea mării numărului de școli: “lipsa școalelor ne-au prerus toată înaintarea” și dacă ar exista mai multe, oamenii nu ar ajunge la “sărăcie, la boală, la neputință”²⁹. În Transilvania se cultivă însă și un romantism poetic al cărui principal model este Schiller³⁰. În schimb în Slovacia, deși termenii de romantic și romantism sunt respinși (preluându-l pe Hegel, Štúr va considera opera poetică a lui Byron drept chintesența decadentei romantice)³¹ literatura acestei epoci este romantică prin scriitorii ca: Ján Kalinčiak, Samo Chalupka, Janko Kráľ.

Izvorul de inspirație al liberalismului ardelean va fi Karl Rotteck (1775-1840) care susținea capacitatea omului de a-și determina propria sa dezvoltare economică. Tratatul de istorie universală al acestuia va circula în Transilvania în numeroase exemplare și împreună cu liberalismul lui Ștefan Szechenyi³² va determina unele dintre cele mai vehemente atitudini ale românilor: abolirea iobăgiei, desființarea breslelor, criticarea aristocrației pentru mizeria de la sate etc.

²³ Titu Maiorescu uita că la data aceea, din lipsă de profesori, la Facultatea de Filozofie din Iași, Bărnuțiu va preda la un moment dat toate disciplinele filozofice.

²⁴ Hans Kohn, *Pan Slavism, Its History and Ideology*, în J.M.Kirschbaum, *Ludovít Štúr and his place in the slavic world*, Cleveland, 1958, p. 274.

²⁵ Keith Hitchins, *op.cit.*, p. 280.

²⁶ Corneliu Barborică, *op.cit.*, p. 135.

²⁷ D. Rapant, *Slovenské povstanie roku 1848-1849 (Revoluția slovacă)*, Praga, 1958, p. 202.

²⁸ Iată cuvintele lui Bărnuțiu într-o conferință de la 1844 de la Blaj: “Un popor lipsit de știință și cultură e ca un prunc ce tot de la altul așteaptă toate”, în *Gazeta de Transilvania*, 1887, nr. 42, p. 2-3.

²⁹ *Viața și ideile lui George Barițiu*, București, Editura Științifică, 1964, p. 68.

³⁰ Vezi poeziile lui Cipariu dar și pe cele ale lui Ioan Rusu, Iosif Many, Nicolae Pauletti care aparțin mai mult preromantismului.

³¹ Corneliu Barborică, *op.cit.*, p. 141.

³² *Ideologia...*, *op.cit.*, p. 38.

Nici unul dintre acești intelectuali nu erau anticlericali sau atei cum se arătau deja cei din Apusul Europei, iar clerul reprezenta un sprijin important în mișcarea de regenerare națională. Totuși ei vor promova o nouă moralitate prin care își exprimau încrederea în bunătatea înăscută a omului și în perfectibilitatea sa³³.

Libertatea și drepturile naturale ale omului sunt mereu aduse în discuție. La Bărnăuțiu, de exemplu teza de bază este că națiunea se încadrează în dreptul natural asemeni indivizilor fiind doar suma acestora. Ideea dreptului natural apare în toate textele sale: "Fără drept nu e nădejde de înaintare, nu e viață nicăiri. Dreptul e izvorul tuturor bunăților a fiecărei societăți"³⁴. Simion Bărnăuțiu este mai degrabă post-kantian și îndatorat în filozofia sa mai ales lui Rotteck când susține că dreptul trebuie să primeze asupra forței și că "libertatea cea adevărată a unei națiuni nu poate fi decât națională"³⁵. Ca teoretician al mișcării de la 1848, Bărnăuțiu va fi un radical (la fel ca Ștúr) în Slovacia. La Blaj, discursul său i-a convins și pe moderați, care își exprimaseră părerea pentru uniunea cu Ungaria în presa vremii³⁶. Atacul lui Bărnăuțiu asupra acestora

este foarte hotărât: "să culegem oarecâte flori galbene din florile morților care cresc pe acest mormânt înfiorătoriu ca să le dăm românilor carii vreau să vândă limba și naționalitatea românească pe bunățile uniunii ungurești, să-și pună cocardă la piepturi, întru aducere aminte că au conlucrat la îngroparea națiunii lor înșeși"³⁷. În comparație cu Bărnăuțiu, Barițiu va rămâne un moderat care în același timp, prin diplomația sa va reuși să se mențină ca lider al mișcării intelectuale din Transilvania. Din corespondența sa George Barițiu se arată a fi centrul universului cultural transilvănean: el publică *Gazeta și Foaie*, luptând pentru obținerea fondurilor, el distribuie presa și cărțile publicate nu numai în Transilvania ci și în Principate, el face legătura între intelectualii din diferite orașe și pentru ca un articol să fie publicat trebuie să primească accepțiunea sa³⁸. Pentru Barițiu educația este cea mai bună cale de progres material și spiritual și de aceea principala lui preocupare va fi aceia de îmbunătățire a sistemului de învățământ și de lărgire a câmpului cultural al românilor prin noi publicații și prin mărirea accesului publicului român la acestea.

La slovaci situația era puțin diferită: "Mișcarea națională a progresat de la renașterea literară la o egalitate instituțională și educațională, începând cu apariția de poezie și literatură, trecând prin redescoperirea folclorului și tradițiilor naționale și ajungând la presiuni pentru recunoașterea și predarea slovaciei în școli"³⁹. Problema limbii era una dintre cele mai importante ale mișcării naționale (la fel ca și la alte popoare slave din zonă) ca și faptul că aceasta era divizată între catolici și reformați. De-a lungul timpului în Slovacia au funcționat ca limbi literare: slava veche, latina, limba cehă. Biserica catolică va folosi limba latină ca limbă de cult și de propagandă literară religioasă în timp ce reformații vor adopta limba cehă a Bibliei de la Kralice. Clarificarea chestiunii limbii literare devenea însă din ce în ce mai importantă. Primul pas va fi făcut de Anton Bernolák (1762-1813), care va codifica o limbă slovacă după dialectele apusene, mai ales din jurul Trnavei⁴⁰. Noua normă literară va fi adoptată însă numai de catolici, reformații respingând-o dar din sânul acestora se va naște o nouă reformă literară. Ștúr a fost cel care a ajuns la concluzia că unificarea politică și culturală a slovacilor nu este posibilă fără o limbă literară proprie. De altfel, singura posibilitate prin care slovacii se puteau opune maghiarizării forțate era proclamarea unei națiuni de sine stătătoare al cărei pilon principal nu putea să fie altul decât limba⁴¹. Pentru a se apropia de popor, revoluționarii trebuiau să folosească o limbă vie și nu una artificială. Este de altfel un proces care este resimțit la fel de acut și la români. Simion Bărnăuțiu spune că limba română e aceeași pentru "românii din Ungaria, cești din Ardeal" apoi pentru românii din Țara Românească și moldoromâni "cât nici se poate zice că ar fi împărțită în

³³ Keith Hitchins, op.cit., p. 289.

³⁴ Ioan Chindriș, *Simion Bărnăuțiu: Suveranitate națională și integrare europeană. O hermeneutică de texte*, Cluj-Napoca, 1999, p. 143.

³⁵ Ioan Chindriș, op.cit., p. 167.

³⁶ Unioniștii erau în acel moment episcopul Lemeni, Constantin Papfalvi, Paul Dunca și neuniții de la Sibiu, Ioan Moga, Petru Bodilă, Avram Miclăuș Penciu.

³⁷ Ioan Chindriș, op.cit., p. 157.

³⁸ Vezi *George Barițiu și contemporanii săi*, volumele I-VIII, București, Minerva, 1985.

³⁹ Nora Weber, *Gender and class as components of national efforts in Slovakia from 1848 until 1900*, în *Historické Štúdie*, nr. 36, Bratislava, 1995, p. 71.

⁴⁰ Prima lucrare în care Bernolák avansează ideea formării unei limbi slovacă ca limbă literară este *Dissertatio philologica-critica de litteris slavorum* (1787), urmată de o *Gramatica Slava* (1790), de *Etymologia* (1791) iar postum îi apare un *Dicționar slovac-ceh-latin-german-ungar*.

⁴¹ Un proces asemănător se va petrece și la croați. Existau trei dialecte sârbo-croate majore (ștokavian, čakavian, kajkavian) după cuvântul "ce" din fiecare dialect, iar Ljudevit Gaj îl va alege pe cel ștokavian pentru formarea limbii literare.

dialecte, ci e numai una și aceeași, care îi leagă pe toți aceștia cu o legătură dulce, frățească și îi unește într-o familie care totdeauna s-a numit pe sine romană”⁴². De altfel, în momentul în care se va impune înlocuirea limbii latine cu cea maghiară în Ungaria, în 1842 ambele mișcări intelectuale vor protesta în termeni asemănători: Simion Bărnuțiu va scrie *O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă*, care va fi urmată de *Protestul Consistorului din Blaj contra limbii maghiare* iar în Slovacia L. Štúr va scrie *Reč v Ústave roku 1842*. În anul următor, în februarie, Štúr se va întâlni cu Hodža și Hurban în localitatea Hlboké și vor lua hotărârea ca limba slovacă să fie codificată fiind susținuți atât de catolici cât și de reformați. Štúr a încheiat această codificare după un dialect din centrul Slovaciei pe care-l considera cel mai puțin supus influențelor exterioare⁴³. Limba lui Štúr a rămas în mare măsură valabilă până astăzi iar pe baza acesteia se va trece la unificarea mișcării naționale. În vara anului 1847 a avut loc Adunarea Generală a Societății Tatrín⁴⁴, la care au fost prezenți reprezentanți atât ai catolicilor, cât și ai reformaților care au stabilit colaborarea în viitor pentru o acțiune politică comună⁴⁵. Štúr, ca teoreticianul mișcării, în timp ce Kollár este poetul iar Šáfárik, omul de știință, era antifeudal, făcând cauză comună cu poporul în apărarea drepturilor acestuia. În martie 1848 Štúr va susține că trebuie “alungați asupra naționali străvechi, care au domnit peste națiune doar pentru ei, pentru țara lor, pentru bogăția ei, care în numele națiunii au jefuit și au jupuit, pentru apărarea libertății liber au asuprit, banii țării nu i-au dat pentru întrebunțări publice ci tot în campanii suflul poporului au supt”⁴⁶. Ales deputat de Zvolen, în dietă, Štúr se va dovedi un luptător pentru libertate și progres social. În numeroase discursuri va cere drepturi egale pentru toate naționalitățile din Ungaria în viața culturală și politică, școli în limba națională, industrializarea Slovaciei, un sistem federal în Ungaria, dezvoltarea statului în spiritul noilor idei politice și sociale pentru a deveni o parte a Europei⁴⁷. Štúr va domina cu personalitatea sa întreaga epocă fiind de fapt conducătorul trio-ului format alături de el de Hurban și Hodža, în istoriografia slovacă această perioadă primind denumirea de “epoca štúrovistă”. La fel ca și intelectualii din Transilvania, majoritatea celor din Slovacia vor fi în același timp publiciști și în numeroase articole vor lăuda virtuțile fundamentale ale slovacilor. Hurban vedea cauza răului în nobilime și birocrație și susținea că slovacii, care sunt miezul slavilor trebuiau să se elibereze de dominația străină. Tonul lui Hodža va fi mai conciliant susținând că slovacii au trăit în armonie cu maghiarii timp de sute de ani dar nobilimea a monopolizat puterea. Hurban era foarte vehement în a susține că slovacii au fost de fapt sclavii maghiarilor: “Slovacii vor respira din nou doar când influența necinstită, intoleranța, cruzimea aristocrației maghiare se va sfărma”⁴⁸. Grupul lui Štúr a susținut solidaritatea națională într-o manieră etică și emoțională similară celei din Transilvania. Opera lor, marcată de tradiția folclorică și regionalism, va fi în același timp o chemare la revoluție și o cerere pentru o lume mai bună.

Inteligența din Transilvania și Slovacia, ca cea din întreaga Europă Centrală și de Est va avea o ideologie bazată pe iluminism, în forma sa austro-germană, pe romantism și liberalism. În aceste țări romantismul coincide cu conștientizarea identității lingvistice și culturale naționale. În același timp intelectualii vor lupta pentru ridicarea culturală a popoarelor lor și pentru distrugerea sistemului de privilegii feudale care mențineau țările lor într-o situație de înapoiere economică, politică și socială față de restul Europei. În elaborarea programelor naționale ca răspuns la naționalismele german sau maghiar popoarele din zonă se vor identifica instinctiv cu comunități mai largi: pentru slovaci-slavii, pentru transilvăneni-românii de peste munți și implicit latinii, romanii.

3. Panславism, daco-românism, naționalism maghiar

Pentru slavii din întreaga lume versurile lui Ján Kollár din poezia *Slávy dcera (Fiica Slavei)* au devenit un adevărat imn:

De o sută de ori am vorbit, dar acum vă chem
Pe voi, o Slavi bolnavi!

⁴² Ioan Chindriș, *op.cit.*, p. 190.

⁴³ În 1846 va publica lucrarea *Despre nevoia de a scrie în acest dialect*, urmată de o gramatică slovacă.

⁴⁴ Michal Kováč, *Dejiny Slovenska (Istoria Slovaciei)*, Bratislava, 1998, p. 109.

⁴⁵ Au existat și numeroase opoziții împotriva acestei limbi slovace care era văzută de unii ca o fragmentare a națiunii slavilor vestici. Cel mai vehement va fi Ján Kollár care va publica: *Voci despre necesitatea unității de limbă literară la cehi moravi și slovaci*.

⁴⁶ Ludovít Štúr, *Hlas k rodákam*, ..., p. 320.

⁴⁷ J.M. Kirschbaum, *op.cit.*, p. 57.

⁴⁸ Albert Pražák, *The Slavonic Congress of 1848 and the slovak*, în *The Slavonic Review*, London, VII, 1928-1929, p. 151.

Haideți să fim unul și nu o rasă dezbinată;
Sau vom fi un tot sau nimic.

Slavi, voi națiune fragmentată!
Unirea vă va da forță,
Sau curente noi vor reînvia
doar risipă și sărăcie.

În contrast cu ideile Revoluției franceze care puneau accentul pe cetățean și națiune, romanticii naționali din Europa Centrală și de Est distingeau poporul sau națiunea doar în termeni de afinitate lingvistică. Este de fapt materializarea conceptului lui Herder după care limba reprezintă sufletul oricărui popor, determină caracterul său și conștiința sa etno-națională. De aceea, după cum am arătat în capitolul anterior, popoarele din această zonă vor folosi limba ca principal instrument de luptă națională.

În această epocă toate națiunile își vor redescoperi folclorul și cultura populară ca o componentă esențială a renașterii naționale. În Slovacia, Ján Kollár și P.J. Šafárik publică o vastă culegere de cântece populare: *Národné spievanky*⁴⁹ (Cântece populare). Spiritul real și infinit al poporului (Volksgeist), rasa, superioritatea structurilor colective devin teme des întâlnite ale discursului intelectual. Fiecare popor își regăsește în propria istorie evenimentele strălucitoare care-i pot defini națiunea. Transilvănenii vor elabora doctrina daco-românismului bazată pe ideea originii romane a poporului român și a celei latine a limbii române așa cum intelectualii slovaci vor susține autohtonismul slovacilor față de maghiari luându-și ca punct de reper perioada regatului Moraviei Mari. După activitatea Școlii Ardelene⁵⁰, încă în 1812 Toma Costin din Chioar tipărește la Pesta două broșuri împotriva unui detractor maghiar, Schwartner Marton care publicase o statistică la zi a regatului ungar în care apar aserțiuni injurioase și neadevăruri privitoare la români⁵¹. Poporul român și limba română s-au format pe teritoriul Daciei antice între anii 106-271 d. Hr. iar continuitatea românilor pe aceste meleaguri este de necontestat. Pentru Bănuțiu, cei "994 de ani ai umilirii românilor" nu au schimbat nimic din originea lor daco-romană⁵². Astfel "ideea de națiune va lua locul ideii de monarhie, după cum și educația plurilingvă și transcomunitară austriacă va fi surclasată de aceea unilingvă și monoculturală"⁵³. Toate acestea erau în spiritul epocii: maghiarizarea făcea necesară adoptarea unei poziții bine argumentate prin care națiunea se autodefinia și își stabilea rădăcinile comune cu alte popoare de aceeași filiație lingvistică.

Una dintre cele mai tentante ideologii ale epocii va fi ideea slavă promovată din mai multe direcții. Slovaci vor fi influențați de romantismul ceh și valorile sale naționale ca cel mai avansat popor slav, de mișcarea ilirică, în general și de consolidarea Rusiei ca mare putere europeană după 1815. Un slavism mesianic apare mai ales la slavii aflați sub stăpânirea maghiară ca o contrapondere față de naționalismul maghiar⁵⁴.

Panslavismul slovac va fi reprezentat de trei mari gânditori, care s-au ocupat de domenii diferite: P. J. Šafárik, J. Kollár, L. Štúr. P. J. Šafárik este unul dintre intelectualii care va susține unitatea slavă, demonstrând autohtonismul slavilor și egalitatea lor în drepturi cu celelalte popoare. Împreună cu Jozef Dobrovský și Jozef Jungmann, P. J. Šafárik a făcut din Praga, la mijlocul secolului al XIX-lea, o capitală incontestabilă a slavisticii. Cu toate că el îi consideră pe slovaci un neam diferit de cehi nu aprobă separatismul lingvistic, pentru că pe cât posibil, ansamblul slav nu trebuie să se fărâmițeze și mai mult. La Congresul Slav de la Praga din 1848, Šafárik va adopta alături de Palacky⁵⁵ o atitudine moderată. Pentru el Austria era marele protector al slavilor care îi va ajuta pe aceștia să obțină drepturi egale cu maghiarii și germanii. El opta pentru o Constituție bazată pe dreptul natural

⁴⁹ La iugoslavi publică folclor Vuk Štefanovič Karadžić, Stanko Vraz, la polonezi D. Chodakowski, Pușkin, Goethe și Herder se entuziasmează de poezia populară slavă.

⁵⁰ Operele lui Petru Maior, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Ioan Budai-Deleanu, Ioan Piuariu Molnar au contribuit decisiv la formarea sentimentului național modern.

⁵¹ Lucrarea apărută la Pesta în 1819-1811 se numea *Statistik des Königreichs Ungarn*.

⁵² Ioan Chindriș, *op.cit.*, p. 90.

⁵³ Victor Neumann, *op.cit.*, p. 32.

⁵⁴ Aceleași idei pot fi regăsite și la unii polonezi ca Stanislaw Staszic dar după represaliile rusești din 1830-1831 se prefigurează o schimbare de direcție. Mesianismul lui Adam Mickiewicz era sinonim cu eliberarea de sub despotismul rus.

⁵⁵ La sfatul acestora, pentru a salva aparențele, invitațiile la Congres au fost adresate către slavii din Austria încercându-se, în ultimă instanță, evitarea unor acuzații de trădare.

conform căreia fiecare națiune să aibă dreptul să-și folosească propria limbă în școli, biserici, oficii publice și tribunale. Pentru el tendințele de separe de Ungaria și alipire la Boemia care se manifestau la acest Congres însemnau război, o încălcare a status-quo-ului pe care nici una dintre puterile europene nu ar fi aprobat-o.

Una dintre lucrările care a creat o adevărată furtună în Europa Centrală și de Est a fost cea a lui Ján Kollár, *Despre reciprocitatea literară între diferitele ramuri și dialecte ale Națiunii slave* apărută în 1837. Influențat de Herder care era la vogă la Universitatea de la Jena⁵⁶ unde a studiat, Kollár îi definește pe slavi ca un popor de agricultori pacifiști, vesel, cu sânge sănătos și proaspăt a cărui civilizație după cele greacă, romană și germană, va conduce lumea. Reciprocitatea susținută de Kollár era una culturală⁵⁷: “nu este o uniune politică a tuturor slavilor, nici intrigi, demagogie și revoluție contra guvernului și legilor”⁵⁸. Kollár va schița și pașii unei asemenea mișcări culturale slave: să se deschidă librării și biblioteci slave în toate orașele slave, fondarea unui ziar cultural pentru toți slavii, predarea slavei în școli, realizarea de dicționare, gramatici, purificarea limbii slave de elementele străine. Ca un susținător înfocat al unității Boemiei, Moraviei și Slovaciei el va fi principalul adversar al normei lingvistice codificate de grupul lui Štúr. Deși acesta a fost unul dintre principalii organizatori ai Congresului Slav de la Praga, într-o primă fază el nu era un panslavist înfocat și susținea necesitatea, dacă nu a separării de cehi, cel puțin a unei limbi slovacă literare. Štúr considera limba slovacă limba centrală și cardinală dintre toate limbile slave iar crearea unei limbi literare era necesară pentru obținerea unui instrument de lucru împotriva maghiarilor. În fața atitudinii ireconciliante a maghiarilor și a tăcerii ostentative austriece⁵⁹ unitatea ceho-slovacă, acuzându-i la Praga pe austrieci că s-au folosit de slavi pentru a-și îndeplini propriile scopuri. Față de unii moderați, Šafárik sau Hodža, care susțineau formarea unei Austrii federative, Štúr va arăta că scopul său nu este să prezeve Austria ci pe el însuși: “Trebuie să trăim mai întâi pentru noi înșine și apoi pentru alții”⁶⁰. Ca și transilvănenii în întâlniri publice, în proclamații, în articole din țară și străinătate slovacii conduși de Štúr și Hodža au cerut separarea de Ungaria, mergând chiar și mai departe și susținând formarea unui regat separat, sub control austriac preferabil în uniune cu Moravia și Boemia⁶¹. Românii din Transilvania vor fi împotriva unirii cu Ungaria, Bărnăuțiu la Adunarea de la Blaj susținând că: “națiunea română nu s-a adunat aici ca să se facă unită sau neunită, ci ca să se facă liberă înainte de toate, apoi cultă și fericită”⁶². Era de fapt o politică echivocă: atât slovacii cât și românii din Transilvania cereau drepturi egale cu maghiarii fiind conștienți de faptul că o dată obținute acestea, următorul pas logic era eliberarea și formarea statului național.

După ce trupele lui Windischgrätz pătrund în Praga, după ce Revoluția slovacă de la 1848 nu va obține nici unul din drepturile pe care le cerea, Štúr va deveni un adevărat promotor al panslavismului de factură rusofilă prin cartea sa apărută în 1855 *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*. Captivat de viziunea unui imperiu gigantic, de la propria sa țară dincolo de Carpați până la Pacific, Štúr va susține că slavii au o vocație istorică, o misiune pe care o puteau îndeplini doar uniți. Toate popoarele slave aparțin aceleiași naționalități, ele pot renaște și se pot uni doar cu ajutorul unei mari puteri care nu poate fi alta decât Rusia. În viziunea sa radicală, Štúr recomandă chiar întoarcerea tuturor slavilor la Biserica ortodoxă și adoptarea limbii ruse și a alfabetului chirilic. În acest punct opțiunea sa este sinonimă cu cea a fostului său adversar Kollár a cărui profeție s-a dovedit până la urmă valabilă: “Ce vor fi Slavii într-o sută de ani? Ce se va întâmpla cu întreaga Europă? Lumea slavă, chiar ca o puternică revărsare își va întinde peste tot granițele. Știința va avea exponenți slavi,

⁵⁶ Alături de *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, 1791 a lui Herder, cercul studenților cehi și slovaci vor ține conferințe despre Hus, Jeronym din Praga și Komensky, fiind influențați și de opera lui Heinrich Luden, un istoric care scrie opere populare despre Germania veche.

⁵⁷ El distinge patru dialecte slave principale: rus, iliric (sârbo-croat), polonez, ceho-slovac, pe care toți Slavii “educați” trebuiau să le cunoască.

⁵⁸ Vezi Lawrence D. Orton, *The Prague Slav Congress of 1848*, New York, 1978, p. 123.

⁵⁹ La inițiativa lui Štúr, intelectualii evanghelici vor depune un memorandum la Viena *Cererile slovacilor*, ca protest împotriva hotărârii Ungariei de a introduce limba maghiară în Biserică.

⁶⁰ J. M. Kirschbaum, *op.cit.*, p. 54.

⁶¹ Deși slovacii nu au dorit un conflict deschis cu maghiarii ca și românii, va izbucni un război civil. Slovacii vor primi ajutor din Croația și Serbia în urma călătoriilor întreprinse de Hurban la Zagreb, Belgrad și Karlovitz și a negocierilor lui Štúr cu Jelačić.

⁶² Ioan Chindriș, *op.cit.*, p. 145.

obiceiurile popoarelor noastre, îmbrăcămintea și muzica vor fi la modă atât pe Sena cât și pe Dunăre”⁶³.

Revoluția de la 1848 nu va fi un eșec așa cum mulți istorici vor considera. Chiar dacă nu erau încă condițiile politice necesare, tezele și doctrinele schițate acum se vor regăsi în activitatea culturală și politică a mișcării intelectuale românești și slovace până la dezmembrarea monarhiei din 1918. Într-o generație următoare inteligența din această zonă va ajunge la maturizarea politică și va crea partidele politice care vor desăvârși mișcarea națională.

Dualismul austro-ungar va da o lovitură puternică oricărei mișcări culturale, atât Slovacia cât și Transilvania fiind supuse unui proces de maghiarizare forțată. În 1861, 5000 de slovaci au semnat așa numitul *Memorandum de la Viena* în care găsim multe puncte similare cu cel din Transilvania. Se fondează de asemenea o instituție culturală, Matica Slovenská care la fel ca Astra lui Șaguna era condusă de episcopul Ștefan Moyzes. Dualismul și încorporarea Slovaciei și Transilvaniei în sfera de influență maghiară, va da o puternică lovitură mișcării naționale: sunt desființate școli, licee, sunt interzise publicații, numeroși intelectuali sunt urnăriți, iar în 1875 Matica slovenská este lichidată și bunurile ei sunt mutate la Budapesta. Sunt emise numeroase legi care nu recunosc, ci dimpotrivă calcă în picioare orice drept al celorlalte etnii⁶⁴.

Deznaționalizarea a fost mai puternică în Slovacia decât în Transilvania. După datele oferite de Lucian Boia, conform statisticilor oficiale, numărul românilor din Transilvania între 1880-1910 a scăzut de la 17,5 procente la 16,1 procente iar cei al slovacilor de la 13,5 procente la 10,7 procente⁶⁵. În preajma anului 1918 situația era asemănătoare în Slovacia și Transilvania: majoritatea orașelor erau maghiare iar românii și slovacii erau majoritari doar la sate. Românii din Transilvania au fost susținuți în lupta lor politică și națională de cei din proaspăt formatul Regat al României care prin intrarea în Tripla Alianță avea câmp deschis de intervenție în favoarea fraților de peste munți. O parte a istoriografiei slovace va considera că la 1918, generația politică și intelectuală nu era pregătită pentru formarea unui stat slovac separat, de aceea singura opțiune va rămâne unirea cu cehii. Trebuie reținut însă, că inteligența de la 1848, chiar și atunci când a susținut unitatea ceho-slovacă sau cea panslavă, a subliniat mereu că cehii și slovacii sunt două popoare diferite cu două limbi diferite.

După cum arată Jacques le Rider, după 1848 istoria Europei Centrale și de Est a fost dominată de două exigențe contradictorii: pe de o parte naționalitățile, pe de altă parte nevoia de a crea legături supra-naționale⁶⁶. Micile națiuni din această parte simțeau nevoia de a-și defini identitatea dar în același timp nu o putea face fără o referire la un ansamblu mai larg. Mitul habsburgic, pe care Claudio Magris l-a analizat atât de bine a fost în principal a minciună politică care a creat însă o extraordinară structură mentală: Mitteleuropa. Opțiunile politice în această perioadă vor fi variate: românii din Transilvania vor susține unirea cu cei de peste munți, slovacii vor argumenta unirea cu cehii, ambele popoare vor spera la realizarea unei Austrii federative, poate după modelul pe care îl va propune Aurel C. Popovici. După dualismul austro-ungar și crearea sentimentului că austriecii i-au abandonat pe slavii din imperiu panslavismul devine din ce în ce mai mult o opțiune politică care într-un final se va dovedi fatală pentru această parte a Europei.

Situarea Slovaciei și Transilvaniei pe aceeași baricadă odată cu anul 1867, va intensifica legăturile dintre cele două popoare: în 1895 o delegație slovacă vizitează Bucureștiul și tot în același an la Congresul Național din Ungaria se realizează o alianță româno-slovacă⁶⁷. Încă din secolul al XVIII-lea dar mai ales la început de secol XIX, slovacii se vor așeza în zona Aradului și în Crișana, centrul lor devenind comuna Nădlac. Studiarea similitudinilor dintre mișcările politice slovace și românești între 1848, și mai ales după 1867 și 1918 ar putea deveni subiectul unei lucrări viitoare. Trebuie subliniat însă, că pentru ambele mișcări, momentul 1848 a fost unul de maturizare politică, de racordare la Europa și de renaștere națională care a însemnat începerea unui proces de modernizare în toate sectoarele vieții politice, economice, culturale, sociale sau instituționale.

Mișcarea intelectuală din Europa Centrală și de Est, până la 1918 va crea un spațiu cultural deosebit: Mitteleuropa, caracterizat prin plurilingvism, interculturalitate, locul unei interpenetrări

⁶³ J. M. Kirschbaum, *op.cit.*, p. 67.

⁶⁴ Seton-Watson în istoria sa despre cehi și slovaci consideră că dacă puterea centrală ar fi reușit, mai era nevoie doar de o generație pentru ca Slovacia să fie total maghiarizată.

⁶⁵ Lucian Boia, *Relationship between Romanians, Czech and Slovaks (1848-1914)*, București, Editura Academiei, 1977.

⁶⁶ Jacques le Rider, *Europa Centrală sau paradoxul fragilității*, Iași, Polirom, 2001, p. 189.

⁶⁷ Lucian Boia, *op.cit.*, p. 34.

germano-slave, germano-evreiești, germano-ungare⁶⁸. Se va dezvolta un supranaționalism care va exalta în același timp limba natală și identitatea proprie nereușind să aducă înțelegerea armonioasă dintre popoare. Totuși, trebuie să fim de acord cu Jacques le Rider care afirmă: “Cred sincer că în epoca modernă și contemporană Europa Centrală a fost cea care a contribuit cu cea mai mare forță la strălucirea Europei literare”⁶⁹. Spațiul cultural creat de un Zweig, Musil, Roth, Ivan Krasko, Danilo Kiš, Liviu Rebreanu va marca întreaga Europă ca apoi să fie brusc spulberată de anii comunismului. În ultimii ani se încearcă redeşeptarea Mitteleuropei - o identitate europeană fondată pe cultură ca o contrapondere față de globalitea și cultura de masă, audio-vizuală a Occidentului.

OANA INDRIEȘ
Universitatea „Babeș-Bolyai”
Cluj

**INTELLECTUALS' GENERATION OF 1848:
ROMANIAN FROM TRANSYLVANIA AND SLOVAKS. FEW PROBLEMS**

SUMMARY

This paper tries to find answers to some important question about the intelligentsia in Transylvania and Slovakia near to the crucial year 1848. How was formed this class? What was its social background? What was the ideology of these intellectuals, their system of thinking, and their political, cultural, economical ideas? How they understand the nation and the revolution? But the principal plan of this paper has in view to recognise the differences and the similarities between Romanian from Transylvania and Slovaks.

⁶⁸ Jacques le Rider, op.cit., p. 109.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 123.